

ÜST ANLATILARIN YAPIBOZUMU VE FAİLLİĞİN GERİ DÖNÜŞÜ: HUSİ-İRAN İLİŞKİLERİ

GÖKHAN ERELI

Koordinatör ORSAM

“

Ortadoğu'daki ittifak ve ortaklık ilişkilerinde faillik kavramının bir açıklayıcı gücü olduğunu görmezden gelen vekil kavramsallaştırması, Husiler'in İran'ın doğrudan bir vekili olduğuna yönelik bir kanının yerleşmesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla, İran'ın Husiler'i bir vekil olarak kullandığı, Husiler'in herhangi bir failliğinin bulunmadığı fikri büyük oranda yerleşmiştir. Fakat bu ilişkinin temellerini bulduğu üst anlatının yapıbozuma uğratılması aslına bakıldığında ilişkinin tek yönlü olmadığını, sabit anlamlardan oluşmadığını ve hiyerarşik ilişki biçimleri içerdiğini ve kendi bünyesinde ikili karşıtlıkları barındırdığını gösterebilecektir.

”

Ortadoğu'daki ittifak/müttefik, ortaklık/ortak ilişkileri açısından bakıldığında öne çıkan bir ittifak/ortaklık ağı olarak İran'ın bölgede desteklediği güçler tarafından ortaya koyulan yapı öne çıkıyor olarak görülebilir. Üst anlatılar çerçevesinde

“Şii Hilali”, “Direniş Ekseni” olarak farklı şekillerde isimlendirilen bu yapı, Bahreyn'deki el-Aştar grubunu, Irak'taki Haşdi Şaabi ve içerisindeki Ketaib Hizbullah, Asaib

Ehl'il-Hak, Suriye'de Liva Fatimiyun, Liva Zeynebiyyun, Lübnan'daki Hizbullah'ı, Filistin'deki İslami Cihad Hareketi ve İzzeddin el-Kassam Tugayları gibi yapıları ve

son olarak Yemen’de Husileri içermektedir. Bu çerçevede, 7 Ekim olaylarının akabinde 19 Kasım tarihinden itibaren Yemen’deki Husiler’in (Ensarullah) Kızıldeniz, Babülmendep ve Aden Körfezi merkezli gerçekleştirdikleri hamleler gerek grubun İran’la bağlarına yönelik gerekse de grubun siyasi/ideolojik kimliğine ve akıbetine yönelik soru işaretlerini beraberinde getirdi. Bu çerçevedeki önemli bir nokta ise Husiler’in, İran’la ilişkileri konusundaki üst

anlatıdır. Buna göre aslında Ortadoğu’daki ittifak ve ortaklık ilişkilerinde faillik kavramının bir açıklayıcı gücü olduğunu görmezden gelen vekil kavramsallaştırması, Husiler’in İran’ın doğrudan bir vekili olduğuna yönelik bir kanının yerleşmesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla, İran’ın Husiler’i bir vekil olarak kullandığı, Husiler’in herhangi bir failliğinin bulunmadığı fikri büyük oranda yerleşmiştir. Fakat bu ilişkinin temellerini bulduğu üst anlatının

yapıbozuma uğratılması aslına bakıldığında ilişkinin tek yönlü olmadığını, sabit anlamlardan oluşmadığını ve hiyerarşik ilişki biçimleri içerdiğini ve kendi bünyesinde ikili karşıtlıkları barındırdığını gösterebilecektir.

ÜST ANLATININ HUSİ-İRAN TASVİRİ

Her şeyden önce Husiler’in İran’la ilişkileri konusunda tek yönlü bir ilişki algısı olduğu ifade edilmelidir. Bu anlayışa göre, İran’ın diğer bü-

tün desteklediği Şii milisler gibi Husiler’i de bir vekil gücü olarak kullandığı, Husiler’in kendi bağımsız karar alma yeteneklerinin olmadığı ve Husiler’in yerel/ulusal ve bölgesel hamlelerinde İran’ın bu hamlelerin arkasındaki temel aktör olduğu fikri yayılmaktadır. Aynı zamanda söz konusu üst anlatının bir diğer bileşenine göre Husiler’in sadece İran’ın altında hareket eden pasif bir aktör oldukları kendi dinamikleri, hedefleri ve stratejileri olmadığı iddia edilmektedir. Bunun yanında üst anlatıda ikili ilişki sadece İran’ın Husiler’e empoze ettiği bir yapı şeklinde hareket ettiği, karşılıklı çıkar ve etkileşimlerle şekillenen bir iş birliğinden ziyade, İran’ın ilişkiadaki baskın taraf olduğu ve ilişkinin temelden hiyerarşik olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında üst anlatının eksik kaldığı boyutlardan bir tanesi de iki aktör arasındaki ilişkinin büyük oranda bölgesel/uluslararası ve sınıraşan dinamikleri görmezden geldiğidir. Aynı zamanda üst anlatı, İran’ın çok uzun dönemlerden beri Husiler ile ilişkilerinin sabit olduğunu ve değişmeyeceğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla bu aşamada da ilgili üst anlatının her şeyden önce tarihsellikten yoksun (*ahistorical*) bir karaktere büründüğü, dolayısıyla tehlikeli bir statik

anlatıdan öteye geçemeyeceği ifade edilebilir.

ÇOK BOYUTLU ORTAKLIK VE HUSİLER’İN FAİLLİĞİ

Bütün bu çerçevede Husiler’in İran’la ortaklıklarının “ne olmadığı” ifade edildikten sonra “neye benzediği” tasvir edilebilir. Her şeyden önce, Husiler’in İran’la iş birliği yaptığı ve bir ortaklık kurduğu doğrudur. Husiler’in İran’ın İran Devrim Muhafızları gibi yapılanmalarıyla geliştirdiği ilişkiler teknoloji transferi gibi, mühimmat/askeri teçhizat

transferi, know-how transferi gibi konuları içerdiği Birleşmiş Milletler (BM) raporları tarafından vurgulanmaktadır. Bu noktada Husiler’in İran’la kurduğu ilişkinin boyutları bir yandan önemliken, diğer yandan ise ilişkinin temel motivasyonunun dini, ideolojik yahut pragmatik gerekçeler tarafından mı sağlandığına kritik değerdedir. İlk elde bakıldığında iki aktörün ilişkisi özellikle emperyalizm, Amerikan ve İsrail karşıtlığıyla özdeşleşmekte ve bu çatı altında birleşmektedir. Bu üç kavram temelde Husiler ile İran’ın “siyasi” konularda, dış politikada belirli oranda örtüştüğü anlamına gelmektedir. İdeolojik açıdan bakıldığında İran’ın 12 İmamcı dinî/siyasi örgütlenme biçimine ve dünya görüşüne sahip bir devlet olması, Husiler’in temelde Zeydilik üzerinden bir dinî/siyasi örgütlenme biçimi oluşturmasıyla karşı karşıyadır. Her ne kadar Zeydilik, İran Şiiliğine en uzak Şii öğretilerinden biri olmasına rağmen, Husiler’in son dönemde İran desteğini daha fazla sağlama alma, siyasi anlamda

daha fazla İran'la angaje olma ve ideolojilerin geçirebileceği evrime alan/zaman tanıma gereği 12 İmam Şiiliğine yakınlaştığı da iddia edilmektedir. Fakat her şeye rağmen, İran ve Husiler arasında “dinî bir birliklilik” ve bu sebepten bir ittifak olduğu güçlü bir iddia olarak görülebilir. Zeydiliğin Yemen'deki tarihî açıdan sağlam konumu ve Sünni İslam'a en yakın mezhebî yorumlardan birisi olduğu düşünüldüğünde, Zeydilerin tarihsel anlamda 12 İmam Şiiliğinden çok Sünni gruplarla bir arada olduğu ifade edilmelidir. Dolayısıyla bu çerçevede, dinî yorumların iki aktörün ilişkisindeki en güçlü noktalardan birisi olmayabileceği ifade edilebilir.

“

İki aktörün ilişkileri temelde pragmatik olarak değerlendirilebilir. İran açısından Husiler'in desteklenmesi Kızıldeniz, Babülmendep ve Aden Körfezi gibi jeopolitik açıdan kritik noktalarda İran nüfuzunu güçlendiren bir olgu olarak ele alınıyor olabilir. Aynı zamanda Husiler açısından meseleyi pragmatik bir iş birliğine dönüştüren olgu ise İran'dan sağlanan askerî teçhizat, finansal kaynak ve siyasi desteklerdir.

”

PRAGMATİK İLİŞKİLER

Bu çerçevede iki aktörün ilişkileri temelde pragmatik olarak değerlendirilebilir. İran açısından Husiler'in desteklenmesi Kızıldeniz, Babülmendep ve Aden Körfezi

gibi jeopolitik açıdan kritik noktalarda İran nüfuzunu güçlendiren bir olgu olarak ele alınıyor olabilir. Aynı zamanda Husiler açısından meseleyi pragmatik bir iş birliğine dönüştüren olgu ise İran'dan sağlanan askerî teçhizat, finansal kaynak ve siyasi desteklerdir. Aynı zamanda Husiler'in Yemen halkının önemli kısmının bulunduğu topraklarda hâkimiyetinin olması, Yemen'deki iç savaş sürecinde yerel/ulusal ve bölgesel açıdan dikkate alınmak ve bir bakıma de facto “meşru” muhatap olarak görülmesini beraberinde getirmiştir. Bütün bu çerçevede ise son dönemde Husiler'in 19 Kasım tarihinden itibaren Kızıldeniz merkezli gerçekleştirdiği hamleler, yerel/ulusal aktör olarak uluslararasılaşmasını başlatmıştır. Bu döneme değin daha çok yerel anlamda Yemen'deki iç savaşın bir aktörü olan Husiler, Filistin'e verilen desteğin sınır aşan niteliği sebebiyle farklı bir sürece girmişlerdir. Dolayısıyla Husiler bu aşamada, İran'ın bir vekili olarak görülmeyi kendileri için en iyi siyasi gelecek ihtimali olarak değerlendirmemektedirler.

Husiler'in İran'ın sadece bir vekili olmadığını doğrular nitelikte olan diğer argümanlardan birisi ise 2014-2015 döneminde Yemen'in başkenti Sanaa'yı ele geçirirken Tahran'la yaşadığı anlaşmazlıklardır. Tahran o dönem, Husiler'in Sanaa'yı ele geçirip kontrol etmesine karşı çıkmış fakat Husiler buna rağmen Sanaa'yı ele geçirmiş ve Ali Abdullah Salih'in partisinin farklı gruplarının teşkil ettiği Genel Halk Kongresiyle birlikte siyasi bir otorite tesis etmiştir. Bunun yanında Husiler'in İran'ın yanında askerî teçhizat açısından eski dö-

nemlerden kalan meşru Yemen ordusunun teçhizatlarına sahip olmaları, kaçakçılık ağları üzerinden silah elde etmeleri ve ayrıca kendi silahlarını ürettiyor olmaları gibi durumlardan ötürü İran desteğini olumlu karşılasalar dahi tamamıyla İran'a bağlı bir yapı olarak görülemezler. Bütün bunların sonucunda, Yemen iç siyasetindeki son durum değerlendirildiğinde, Husiler'in bir süredir Umman ve Suudi Arabistan gibi aktörlerle gerçekleştirdikleri görüşmeler sonucunda savaşın sonlandırılmasına ve siyasi bir çözüme gidilmesine dair müzakerelerin devam ettiği görülmektedir. Bu bağlamda, Suudi Arabistan'la gerçekleştirilen görüşmelerin ardından Abdülmelik el-Husi, Mehdi el-Maşhat ve Muhammed el-Buhaiti gibi isimlerin, Husi siyasetinde siyasi reformların başladığı ve Suudi karşıtı kimşelerin yönetim kademelerinden aşamalı bir şekilde uzaklaştırılmaya başladığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu çerçevede, bölgesel anlamda tanınırlığını tesis etmeye başlayan ve içeride de ulusal siyasi/askerî dengelerin yanında Suudi Arabistan koalisyonu ile dahi belirli düzeyde müzakereler yürüten Husi hareketinin, doğrudan İran'ın bir vekili olduğu desteklenmesi zor bir iddia olarak karşımıza çıkabilir. Sonuç olarak her ne kadar İran'la ilişkileri güçlü, ortak siyasi ve sınır aşan değerler etrafında mobilize edebilen aktörler olsa da günümüz uluslararası ilişkileri herhangi iki aktör arasındaki hiyerarşik ve stabil ilişkilerden ziyade, değişiklikleri ve dinamikleri kabullenebilen ve hiyerarşik yapılara meydan okuyan ilişki biçimlerini açıklamada daha güçlü olanaklara sahiptir. ■